

Nikola Tomić.

Pripoveduje Vesnin.

(Konec.)

3. Rdeča listnica.

Dasiravno radovednost ni moja največja slabost, moram vendar reči, da mi potem pogovoru s starim Nikolo ni dala mirú. A služba mi je dajala toliko opravka, da ga celih 14 dni nisem mogel obiskati. Kakorhitro pa sem bil zopet prost, sem se takoj odpravil k njemu. Našel sem ga v njegovi koči, kjer je stanoval razen njega samo še mladi Josip. Uzrši me, mi je prišel prijazno naproti, pozdravil me in prosil, naj stopim v njegovo sobico.

„Danes bova že morala ostati pod streho“, je dejal starec. „Ali vidite tam na jugu tisti beli oblaček? Kakor bi se bila razpočila granata! Boste videli, gospod, nevihto bomo imeli; treba se bode pač zadovoljiti z mojim skromnim stanovanjem.“

Rad sem ustregel njegovemu povabilu in sem se vsedel na snažno javorovo klopico; v njegovo veliko radost sem izročil Nikoli par zavočkov „tistega zelišča“, potem pa sem se ozrl po sobici, da si jo natančneje ogledam. Povsod se je videla snaga in najlepši red. Posebnega lišpa ni bilo zapaziti; le umetno izdelana škrinjica je stala vrh navadne, preprosto pobarvane omare. Prav nič ni sodila k ostalemu pohtštvu. Opazil sem tudi listino, pod steklom in v okvirju, ki je visela na steni. Vstal sem in jo pogledal natančneje; bilo je vojaško odpustno pismo, ki je povedalo, da je služil Nikola do l. 1818. in je bil odpuščen kot narednik. Starček se je bil med tem bavil s svojo pipico in je zadovoljno poizkušal moje „zelišče“. Ko je videl, da čitam listino, reče:

„Glejte, tisto-le je že samonasebi del moje povesti; a dovolj še ni, zakaj ni mi šlo vse tako gladko, kakor bi si človek mislil.“

Sedel sem zopet in Nikola je nadaljeval: „Po bitki pri Aspernu sem postal desetnik; imel sem torej že prijetnejše življenje. Seveda sem bil še daleč proč od sreče, katero so gledale v sanjah želje mojih neumnih let. Sedaj mislim drugače. Pravim, da je bolje, če človek sreče sploh ne doseže, kakor če jo doseženo zopet izgubi. Pri Lipskem smo se bili; mali odvetniški sin in veliki cesar, ki mi je bil tako sijajen zgled, je bil premagan in poslali so ga na otok Elba. Ko jo je popihal od tam zopet na Francosko, so ga shranili na skali sv. Helene, kjer je imel dovolj časa, da je lahko premišljeval goljufnost sreče. Po bitki pri Lipskem so me imenovali narednikom. O bojih in bitkah Vam ne pripovedujem; prvič veste vse to sami, drugič pa tudi nisem proizvajal junaških činov, ampak storil sem le svojo dolžnost, nič bolj in nič manj kakor tisoč in tisoč drugih vojakov.“

Moj stotnik me je cenil, moji vojaki so me spoštovali; prišel sem bil dalje, nego pridejo navadni ljudje mojega stanu in vendar nisem bil srečen. Ne razumevajte me napačno, gospod! Nezadovoljnost v mojem srcu ni

izvirala več iz one čudne, strastne želje po bogastvu ; ne, saj sem bil postal že davno toliko pameten, da nisem več verjel takšnim izkušnjavam. Uzrok je bil ta : Bil sem nepokoren sin ! V svoji grešni trdovratnosti ves čas nisem poslal niti vrstice pisma domov ; vedno sem si prigovarjal, da sem jaz razžaljen, ker mi niso odgovorili in nočejo več vedeti zame. — Po mojem mnenju je velika božja dobrota to, če spravi nesreča človeka na pravo pot in ga ne pusti v njegovi zmoti. Ta dobrota je došla tudi meni, dasiravno me je malone veljala življenje.

Neke sobote popoldne mi je izročil stotnik denar za tedensko plačo mojega oddelka. Shranil sem ga v svojo listnico iz rdečega usnja in jo položil v pisalno mizo, ki je stala v moji sobici, kjer je bila obenem tudi pisarna. Imel sem mnogo dela, zakaj pisar je bil obolel, in ker ni bilo pri roki koga drugega, sem moral vse sam opravljati. Zato sem šel tudi prav redkokedaj iz sobe. Še predno je bila ura pet, je vstopil stotnik in mi naznanil, da bode sam izplačeval, jaz ga pa naj spremim. Prej, kakor Vam to povem, sem bil gotov in sem odprl predal, da bi vzel listnico, a bil je — prazen. V blazni naglici sem premetal in preiskal vse ; odprl sem ostale predale, drugega za drugim . . . Zaman ! Našel nisem nič. Od strahu me je oblivaval mrzel znoj. Stotnik, ki me je bil medtem opazoval, je rekel naposled :

„Narednik Tomič, pol ure časa vam pustim ; glejte, da najdete listnico, sicer . . .“

Ostalega ni izgovoril, le pogledal me je, pol strogo, pol sočutno, in šel. Že to je bila posebna dobrota, saj bi me bil lahko takoj poslal v zapor. Zopet sem začel iskati ; a o listnici ni bilo ne sluha, ne duha. Minute so potekale. Za hip me je objela strašna izkušnja. Puška je visela na steni ; hotel sem jo nabasati in se ustreliti. Bog me je obvaroval tega zločina, vzbudivši boljšo misel v moji duši. Postal sem mirnejši, gospod, in to, česar že davno nisem storil več, to sem storil tedaj, poln boleznega kesanja — molil sem.

Ob napovedanem času se je stotnik vrnil. Našel me je pripravljenega na vse.

„Gospod stotnik, pokorno naznanjam, da listnice ne najdem ; a prosim, ko bi mi verjeli, da sem nedolžen.“

„Upam“, je odgovoril, „a sedaj morate v zapor.“

Gospod, še sedaj me obhaja groza, če se spominjam tistih dni. Nikogar nisem mogel obdolžiti, ker nisem videl žive duše v svoji sobi ; a neumevno mi je bilo tudi, kako bi mogla listnica izginiti kar sama. Vse moje trpljenje je vstajalo v strašnih podobah pred mojo dušo ; kes me je obvladal in obup se me je večkrat hotel polastiti. Sedaj, — sem si mislil, bom torej po nedolžnem oropan svoje časti, sramotno kaznovan in zaznamovan za celo življenje ? In vendar sem bil Bogu hvaležen, zakaj vsaj en zaklad mi je zopet vrnil, — molitev. Zopet sem veroval v Boga in v njegovo pravičnost in upal, da me reši njegova usmiljenost in dobrota.

Še predno se je pričela preiskava, sem obolel za hudo živčno mrzlico na smrt. Mnogo dni in noči sem ležal nezavesten. Ko se mi je zopet zjasnilo v glavi, sem bil tako slab, da sem komaj dvignil glavo in govoril par besed. Enkrat pa se mi je ponoči sanjalo nekaj čudnega. Zdelo se mi je, da mečem v predal denar, ki pa vedno izginja. Ko sem se vzbudil, sem bil ves moker od znoja; a bil je dobrodejen znoj, ki je naznanjal, da se mi zdravje zopet vrača. In čudno, moje sanje mi niso šle iz glave. Ko sem bil že malo krepkejši, sem prosil stotnika po vojaškem duhovniku, častitljivem starčku, ki me je često tolažil, naj pride k meni. Stotnik je prišel k moji bolniški postelji; iskreno sem ga prosil, naj mi dovoli še enkrat preiskati mizo, kakorhitro okrevam toliko, da bom mogel hoditi. Mož, ki je bil sicer strog, a tudi pravičen, me je rad uslišal.

Težko sem pričakoval tistega dne. In ko je slednjič vendar le napačil, sem ob navzočnosti stotnika in duhovnika vnovič natančno preiskal mizo, posebno tisti osodepolni predal. Ko sem segel z roko vanj in slučajno pritisnil na dno, se je hipoma nekoliko pogreznilo. Vzkliknil sem od veselja. Stotnik je velel mizo razdreti in v votlem prostoru pod predalom se je našla listnica z vsem denarjem in tudi nož, o katerem sem mislil, da sem ga že davno izgubil na velikih vajah. Skoro sem omedlel radostnega presenečenja. Duhovnik me je prijazno potrkal na ramo, in stotnik mi je ganjen podal roko; in jaz, dorastel mož in vojak sem jo poljubljal in močil s solzami, katerih se nisem sramoval.“

Za par hipov je starček obmolknil, tako so ga prevzeli spomini.

„Potem so natanko preiskali predal in pokazalo se je, da pol dna visi na dveh tečajih. Če je prišlo torej kaj težkega nanj, se je dno zasuknilo, in predmet je izginil prav na isti način, kakor moja listnica. Navadne listine in papir se pa ni pogrezal, ker je bil prelahek in ker je povsod z enako težo pritiskal na dno. Moja čast je bila oteta.

A postal sem tudi popolnoma drug človek; le ena misel me je še navdajala, — da se prejkoprej vrnem domov. Imel sem pravico do odpusta; vzel sem torej slovó od vojaškega stanú. Nekaj srebrnjakov sem imel sam, in stotnik mi je dal še v imenu svoje žene, kateri je bil vso stvar pripovedoval, lepo malo škrinjico. Ko sem jo odprl, sem zagledal precejšnjo pest svetlih, novih tolarjev, pač menda malo odškodnino za strah in žalost, katero mi je povzročila pisalna miza, ki mi jo je bil stotnik sam odkazal v porabo. Škrinjica je bila ravno tista-le, ki stoji tam na omari. Spravil sem vse svoje zadeve v red in sem šel urno na pot, da bi čimpreje veselo presenetil svojce.

A bodo-li veselo presenečeni? Ali se srdijo na-me? Kako jim najdeni? Te in druge misli so mi rojile po glavi. O kako priden in neumorno delaven sem sklenil biti, da bi popravil svoje pregreške! Ali me bodo še spoznali? Kot mlečnozob fantè sem bil zapustil dom in kot mož, z veliko brado, sem se vračal nazaj.

Železnic tačas še ni bilo v Avstriji, in tako je bila pot do Reke res pravo potovanje. A vendar sem se veselil, zakaj vedel sem, da bodem z

vsakim korakom bliže svojih dragih. Kakor sem bil mrzel poprej, tako gorka čustva so me navdajala sedaj. Bog je vžgal v mojem srcu pravo ljubezen, brez katere so vsa naša dela mrtva. Poslovil sem se torej od vseh ljudi, ki so mi bili dobri, in krenil sem proti jugu.“

Tu je starec prenehal in dejal Josipu, ki je zopet smel poslušati:

„Zapri okenca spredaj na strehi, dečko, in poglej še, kako je z mrežami, zakaj nevihta bode kmalu pri nas.“ Josip je stekel vun, in jaz sem zrl zamišljeno skozi okno na morsko obal.

4. V mirni pristan!

Nevihta ima vedno nekaj veličastnega; že pri nas jo radi občudujemo kot ljuto borbo naravnih sil in čimdalje na jugu smo, tem mogočnejša je ta borba.

V bližini ravnika se bliska tako hitro zaporedoma, da se človeku zdi, kakor bi gorel ves nebesni obok. Tudi nevihta, ki sem jo opazoval ta dan iz Tomičeve koče, je bila polna grozne krasote. Temnomodročni oblaki so se bližali, kakor stena, pred njimi pa so se valile okrogle kope rumenkasto-belih oblakov s čudovito hitrostjo kakor krogle proti obrežju. Morska površina je bila čisto gladka in mirna. A ptice so znale, da jim preti nevarnost. Plaho, s skrajnim naporom svojih brzih kril so švigale po zraku, da bi še pred nevihto dospele v svoje varno domovanje. V daljavi je že nekaj rohnelo, in po temni steni oblakov so švigale ognjene kače. Josip je dovršil svoje opravilo in se tiho vsedel v kot; starec pa je zopet začel pripovedovati:

„Nevihta pride in mine, na nebu ravnotako, kakor v človeškem življenju. Škoda, ki jo vsaka povzroči, je različna, a navadno končno še prodre svetel žarek oblake, zariše pisano mavrico po nebu in zopet vzbudi zlato nado v vsakem, še tako nesrečnem srcu.

Bil sem torej na poti v Reko. Hodil sem pridno in prenočeval pri prijaznih kmetih, ki so me navadno še povabili h kosilu, kajti vojak je povsod dobrodošel. Včasih sem se pridružil zgovornemu vozniku, in če je bil dobre volje, sem smel za nekaj časa prisesti, kar mi je kaj dobro délo. Potrosil sem torej malo, posebno ker sem se izogibal mest, da bi se ne zamudil.

Saj veste, gospod, kako je človeku pri srcu, če po dolgem času zopet zagleda morje pred seboj. Morje! Morje! Nezvest sem mu bil postal, kakor vsemu drugemu, kar bi bil moral ljubiti na svetu. A pričakalo me je. So me li vsi drugi tudi pričakali? Nisem še vedel odgovora na to vprašanje.

Lahko si torej mislite, da se nisem brez potrebe mudil, ampak gledal, da sem puščal vedno več skalnega kraškega sveta za seboj. In bil sem že blizu doma.

Ustavil sem se še enkrat v mali vaški krčmi, ker sem bil že silno upehan in ker sem se hotel vendarle nekoliko očediti, da bi ne prišel tako prašen in razmršen domov. Potem pa sem se požuril, kar se je dalo.

Kmalu sem videl rodno kočico; a tik nje ste stali že dve drugi, novi. Ko sem pogledal dalje okrog, sem zapazil izprevod, ki se je počasi pomikal proti D . . . Zato mi je bilo prav všeč, da sem srečal moža, ki je prihajal od one strani. Vprašal sem ga torej, če vé, kakšen izprevod je to.

„Maro Tomić pokopavajo . . . O, to je bila vrta žena!“

Starec je uprl glavo ob dlani in si s prsti zakril obraz. Nevihta, ki je bila medtem navstala, prasketanje plohe, grom — nič ga ni motilo v njegovih zamišljenosti. Pogledal sem Josipa in videl, da plaka. Naglo je dvignil Nikola sivo glavo in žalostno ponavljal: „Prepozno! Bilo je prepozno! — Mož, ki mi je povedal to žalostno vest, je gotovo opazil, da sem obledel in omahnil, kajti vprašal me je s sočutnim glasom:

„Ali ste to dobro ženico morebiti poznali?“

„Da, da, poznal sem jo“, sem odgovoril, ali bolje, vzdihnil in mu zamahnil z roko v nem pozdrav. Nekako začudeno me je pogledal in šel dalje. In to sem ravno hotel; moral sem biti sam, če sem se hotel vsaj nekoliko pomiriti. Vsedel sem se kraj steze in se vdal mračnim mislim, ki so napolnile mojo skesano dušo. Kako dolgo sem sedel tako zamišljen ob potu, tega ne vem. In ravno tako vam ne morem povedati, kaj sem ravno premišljeval. A ko sem vstal, sem vedel, kaj mi je storiti. Krepko sem stopil dalje in kmalu sem došel do koč. Vstopil sem drhtečega srca v znane prostore, kjer sem našel deklico kakih osmih let; plaho, a vendar vljudno me je vprašala, česa želim. Vprašal sem otroka, če sem v Tomičevi hiši.

„Babici je bilo tako ime“, je odgovorilo dete, in solza se mu je za-blestela v nedolžnem očesu, „a hiša je last mojega očeta, ki se imenuje Perutti, in moje matere Jelice.“

Torej dete moje najstarejše sestre, sem si mislil in malo je manjkalo, da se nisem izdal. Rekel sem, da bi rad počakal na mamo; nato me je povedla v izbo, sama pa se je vrnila h kotlu, kjer se je kuhalo skromno kosilo. Lahko sem se nekoliko ozrl naokrog. Ne vprašajte me, gospod, kaj sem čutil. Omenim le, da sem našel tudi knjigo o izgubljenem sinu. Kako dobro je bilo vendar temu izgubljenemu sinu! Našel je svojega očeta še živega, da ga je lahko prosil odpuščanja in mu dokazal, da se je poboljšal. Mirno sem čakal, dokler se mi ni povrnila sestra. Naposled so se vsi vrnili s pogreba. Slišal sem, kako je dekle naznanilo, da čaka v sobi tujec, ki je vprašal za mamo. Vrata so se odprla in Jela je vstopila z možem vred v izbo. Kakšno svidenje! Žalost, veselje, sram, vse to se je bralo zaporedoma na mojem obrazu. Jaz sem njo spoznal takoj, ona pa mene šele tedaj, ko sem jo nagovoril. Mož je ostal hladen, — saj tudi ni moglo biti drugače, — in je šel vun. Jela pa je stopila k omari in mi podala zapečaten zavitek. Ko sem ga odprl, je palo iz njega pismo, ki sem ga bil pisal iz Francije, kodrec materinih las in pismo. Jela me je ostavila.“

Starec je vstal, prinesel tisto lepo škrinjico, odprl jo in vzel iz nje stvari, ki jih je pravkar našteval. Podal mi je pismo in rekel:

„Čitajte sami, gospod, kaj je pisala moja mati!“

Odpri sem pismo, kateremu se je poznalo, da je bilo že stoinstokrat prebrano in sem čital:

Dragi Nikola!

Srce matere je pri otroku, četudi otrok ni pri materi. Ti si nas zapustil, in le Bog vé, kako zelo smo Te ljubili, dasiravno si to storil. Slutim, da ne bodem več dolgo živela. Če si mrtev, se vidiva na onem svetu; če pa živiš, sprejmi to pismo, ki prihaja iz mojega srcá. Odpuščam ti vse in ne srdim se ná-Te. Vedno prosim Boga, naj Ti tudi on odpusti in gotovo Ti bode, zakaj materina priprošnja vse premore. Ne obupaj torej in ohrani si dušni mir. Podpiraj svoje sestre, če Ti je mogoče. Bog Te blagoslovi!

Tvoja mati, ki Te je ljubila še v svojih poslednjih hipih,

Mara Tomić.

Ganjen sem prečital pismo in ga dal starcu nazaj.

„Vidite, gospod, Bog mi ni dovolil, da bi bil še enkrat videl svojo mater, a njeno odpuščanje sem dosegel, čeravno nisem mogel prositi zanje. Blaga žena ni hotela zapustiti tega sveta, ne da bi mi to odpuščanje sporočila. Pozneje se mi je povedalo, da so na moje pismo iz Francije takoj odgovorili. Žal, da tega odgovora nisem dobil; tako bi se bilo pač marsikaj izteklo drugače.“

Še dve moji sestri sta bili omoženi, in ostali dve sta jima zdajpazdaj pomagali pri delu in pri gospodinjstvu.“

„In Vi si niste ustanovili lastnega doma?“

„Jaz? Nisem se oženil. Tisti čas sem sklenil posvetiti svoje življenje onim, katere sem bil tako grdo zapustil. In zvesto sem držal svojo obljubo. Petdeset let sem delal zanje in za njihove otroke in sedaj, ko grem že v osemdeseto, še pomagam, kjer le morem. Oni dve sestri sta se tudi omožili, in otroci mojih sester že tudi; tako je naraščala naša naselbina leto za letom. Le jaz sem ostal sam.“

S spoštovanjem sem pogledal starcu v obraz.

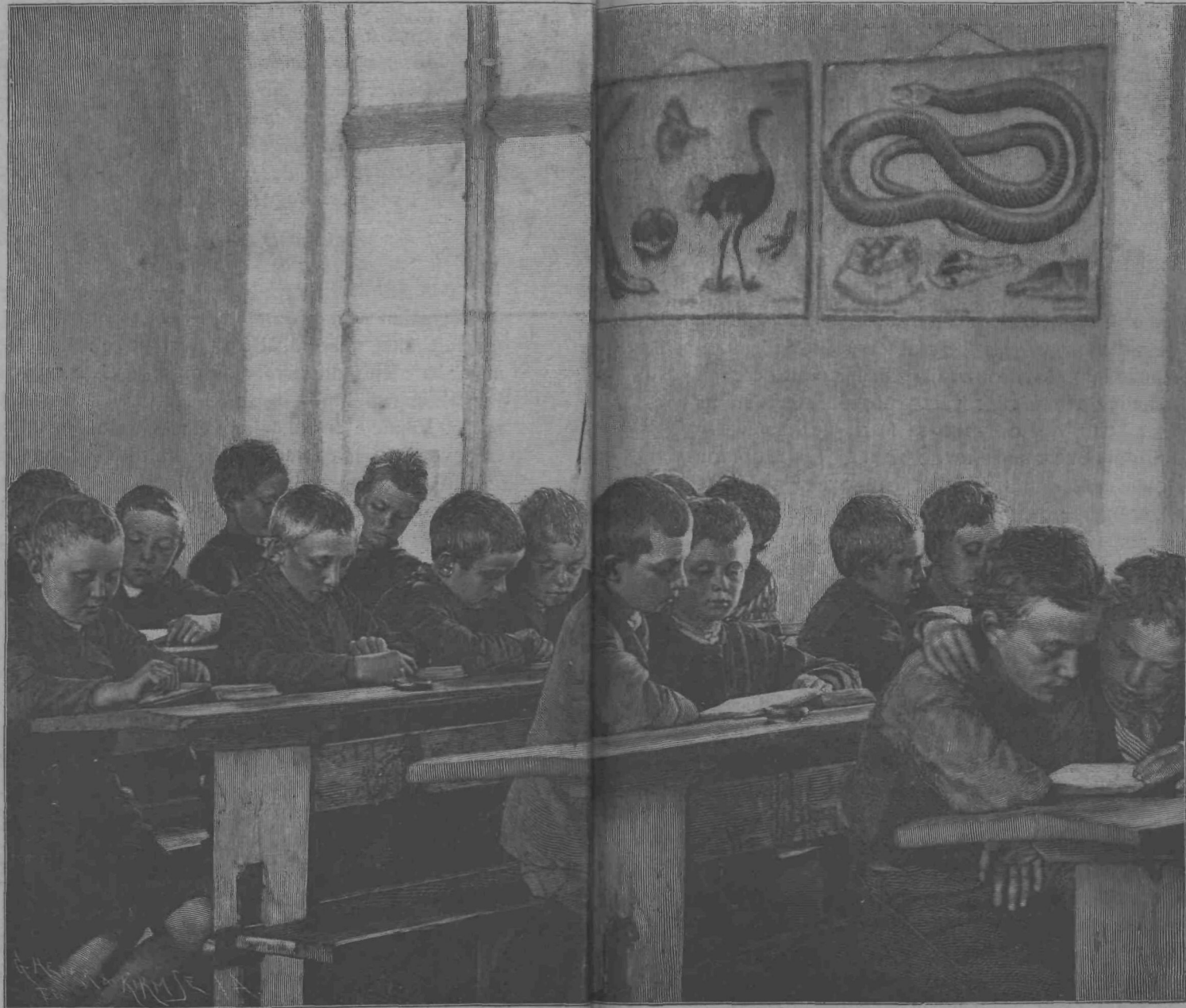
„In ste-li bili srečni?“ sem ga vprašal.

Pogledal me je z otožnimi, še vedno lepimi očmi in dejal:

„Srečen, gospod, po svoje; a nobenemu ne želim takšne sreče, zakaj njena cena je visoka. Kupil sem hišico svojih staršev, ko si je Jela postavila novo in večjo. Znanje, ki sem ga nabral med svetom, sem porabil na vse mogoče načine in še sedaj sem otrokom učenik, starejšim pa razsodnik in svetovalec.“

Josip, pojdi semkaj, dečko moj! Slišal si mojo povest. Naj te uči spoštovati očeta in mater in varovati srečo pred nespametnimi načrti. Bog je usmiljen, a tudi pravičen, in vsako delo dobi primerno plačilo.“

Solznih oči je poljubil Josip starčkovo roko in šel iz sobice. Tudi mene je povest tako prevzela, da nisem mogel ostati dalje. Nikola me je spremil pred vrata. Nevihta je bila potihnila. Solčni žarek je prodril oblake,

Pridučenci.

in pisana mavrica se je spustila v morje. Nikola mi je podal roko, katero sem stisnil prav iskreno in prijateljski. Starec pa je dejal, kažoč z levico proti nebesom:

„Glejte, gospod, po nevihti sije solnce, in čez most kesanja in pokore se pride do mirú. Zdravi ostanite in spominjajte se včasih samotnega starca.“

Naglo se je obrnil in stopil v kočo nazaj, jaz pa sem krenil proti domu. V svoji pisarni sem našel odlok, da sem prestavljen na Štajersko. O Nikoli Tomiću pa nisem slišal ničesar več.

Pod planinami.

Priletno je prasketal ogenj v peči. Po sobi gospoda sodnika Bučarja se je širila blagodejna toplota. Zunaj je pa zmrzovalo, hudo zmrzovalo. Da niso branila zunanja okna, črez in črez preprežena z belimi zimskimi rožami, pogleda tja vun na sněženo cesto, bi se bilo videlo, kako se iskri sněženo ivje v jasni večerni zarji. Sodnik Bučar se je ravno vrnil iz urada domov in se zibal v naslonjaču ter kadil smotko. Njegova žena pa je hodila gorindol po sobi in pospravljala zdaj to zdaj ono — bila je jako skrbna.

„Ubogí otročiči!“ je vzdihnila, „kako jih pač zebe v takem mrazu!“

Bučar pa se je glasno zasmejal.

„Marija, kaj pa misliš? Tako varno so napravljeni in hudo zapeti, da bi se lahko zadušili. Pa kaj, saj v teh letih nihče ne zmrzuje, če je zdrav; in zdravi so najini otroci.“

„Ti že lahko govoriš, ker si se rodil na kmetih“, mu odvrne žena. — V tem trenutku pa se začuje zunaj v veži tiho jokanje. Takoj na to pa stopita v sobo otroka: deklica, stara kakih sedem let, ki je žalostno tožila: „Oh, mama, kako mene zebe!“ in deček, star osem let, ki si je mel roke, gotove ne gole radosti, saj „ščinkovec“ na nosu in vzdihljaj: „Kako me zebe!“ sta govorila, da mu ni baš prijetno.

Mama je pohitela odjemavat otrokoma šolske stvari in ju tolažila z milimi besedami. In to ni bilo brez posledic — otroka sta se skoraj umirila, sosebnó še, ko sta dobila vsak jabolko in košček mehkega belega kruha. V mehki toploti sta skoraj pozabila na ostri mraz . . .

Sodnik Bučar pa je bil danes manj usmiljenega srca.

„Kakšna otroka pa sta? O ta današnja mladina.“

Mala Mimica bi se bila skoraj razjezila nad atajem, da ni bil sicer tako dober. No, pa je skoraj pozabila na jezico, ko se je vsedla poleg dobrega atejá in ga ogovarjala: